

A magyar javítóintézetek építésze a dualizmus korában

A javítóintézet a 19. században a jogi gondolkodás megújulásával jelentkező új intézménytípus, amely a fiatalok bünelkövetők rehabilitálása céljával jött létre. Míg árvaházak és börtönök már korábban is voltak a javítóintézet egy ezekről eltérő középület típus, amely magyar képviselői eddig nem kerültek az építészet történettel foglalkozó szakirodalmak látóterébe.

Az épület típus története nem előzmény nélküli. Már a 16. századtól kezdve a börtön és kórházépítés történetében találhatunk európai előképeket, viszont a 19. század "modern" javítóintézete nem itt valósult meg először. Az intézmény típus az Amerikai Egyesült Államok közvetítésével érkezik Európába a század első harmadában.

A javítóintézet épülettípus az 1880-as években – Nyugat-Európához képest közel 40 év késéssel – érkezett az Osztrák-Magyar Monarchiába, ahol kutatásom alapján egyedül Magyarországon hoztak létre ilyen intézményeket. A magyar javítóintézetek intézményes kereteinek megteremtéséhez nyugat európai modelleket is figyelembe vettek. Építészetileg ez a pavilonos rendszer alkalmazásában érhető tetten. A magyar javítóintézet épületek stíluskritikai vizsgálata a század végi magyar ipari kolóniák építészetével mutatott hasonlóságokat. Egy magyar javítóintézet legrepresentatívabb része a szakrális épület, amely valamennyi javítóintézetben hasonló elven és formában épült meg. A századfordulós intézmények építészeti azonossága Wágner Gyula összefogó tervező tevékenységének köszönhető. A 20. század elején ezekről eltérő léptékű épületek Gerle Lajos terveit követik.

Kalina Simon Dávid